

**HUNTING POEM “SEMEN IVANOVYCH PALIOKHA”
OF B. ANTONENKO-DAVYDIVYCH: NARRATIVE ASPECT**

The article deals with the analysis of the principles of work-without-plot creation in the context of discussion about ways of the Ukrainian literature development. The correlation of narrative and not narrative elements (in particular, descriptions and meditations) is investigated. Also the principles of incorporation and paratetualism are taken into consideration.

Key words: work-without-plot, description, meditation.

УДК 821.14'06-31 І. Венезис

Жлуктенко Н.Ю., к.філол.н., проф.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка,

**МІТ-ІСТОРІЯ ІЛІЯСА ВЕНЕЗИСА
(«ЕОЛІЙСЬКА ЗЕМЛЯ»)**

На основі місткого концепту поетичного циклу Й.Сефериса «Міт-історема» у статті зроблено спробу інтерпретації онтологічних та історичних міфологем у романі «Еолійська земля» провідного грецького прозаїка «покоління 30-х» Іліяса Венезиса. Реміфологізація у поєднанні з новими формами історизму передає в тексті катастрофізм вигнання та втілює онтологічний трагізм історичного досвіду.

Ключові слова: історія, міт, автобіографізм, утопія, одіссея, вигнання, міфосимвол.

Актуальність і новизна цієї теми визначені відсутністю в українському літературознавстві вичерпних характеристик прози грецького «покоління 1930-х років», зокрема й творів Іліяса Венезиса. Український переклад роману І. Венезиса «Еолійська земля» Анатолія Чердаклі вийшов друком у 1988 р. і вже став бібліографічним раритетом, доступним хіба невеликому колу вітчизняних елліністів[1]. Поза тим, роман Венезиса апелює до найширшого

загалу – до тих, хто замислюється над долею сотень мільйонів вигнанців у історії ХХ ст., із його великими та малими війнами, непоправними індивідуальними та колективними травмами; до тих, хто в романі-міфі вбачає міфологічну проекцію долі усього людства – з часів Старого Завіту, облоги та падіння Трої, крізь хрестові походи, культурні та цивілізаційні зсуви доби переселення народів, – і до сучасних міграційних потоків, обумовлених так само необоротними глобалізаційними процесами.

У пошуках визначального концепту для інтерпретації «Еолійської землі» Венезиса, одного із найвідоміших романів грецького «покоління 30-х років», доречно, на нашу думку, звернутися до поетичного циклу Йоргоса Сефериса «Міт-історема»(1935). Видатний поет-нобеліат належав до тієї ж генерації, що й прозаїк Венезис, і походив з тієї ж священної та незворотно втраченої малоазійськими греками Еолійської землі [див.4, с.9-11]. У Сеферисових пошуках нових форм поетичного мовлення постійно віддунував особистий досвід вигнання. Найголовнішим завданням його поезії, як наголошує український дослідник А. Савенко, посилаючись на думку самого Й. Сефериса, було протистояти «знеціненню СЛОВА»: заради цього поет повертався до витоків грецької словесності, водночас переосмислюючи її структурні поняття [2, с.15]. Сполучивши в єдиному образі «Міт-історему» – позачасове, універсальне, і водночас визначене в історичному часі, віддалене і близьке – Сеферис досяг максимальної смислової місткості. Створена таким чином міфологема резонує згодом у власному поетичному дискурсі Сефериса і залишається духовним дороговказом для тих його земляків, які, подібно до Венезиса чи Стратиса Міривіліса, пронесли крізь життя реальну грудочку рідної землі з Еоліди та її образ. На межі ХХ – ХХІ століть «Еолійська земля» Венезиса читається як неоміфологічний та історизований художній твір, і хоч обидва терміни частіше актуалізуються постмодерною критикою, за звичними історико-літературними критеріями цей текст 1943 року утверджує в грецькому контексті дискурс модернізму. Художній світ роману постає перед читачем не лише на перетині історії та міфу, а й на епістемологічному перехресті, де постійно корелюють епічне та ліричне.

«Еолійська земля» – поліжанровий текст, у якому взаємодіють різні жанрові моделі. Це автобіографічний роман-спогад, у якому близький автору підліток Петрос, спираючись на досвід реальний та уявний, асоціативно відтворює міфосвіт свого втраченого Едему. Водночас, це роман до певної міри історичний, особливо у відтворенні в ньому малопомітних, дивних, але об'єктивних змін, які вносять «наукова революція» поч. ХХ століття у патріархальне життя містечка Айвалі у півніжжя гір Кімінденів. Звісно, закохавшись у красуню панну Гуту, майстер в'ючних сідел Стефанос міг зважитись на будь-яке без-

умство, але йому спадає на думку винайти на честь коханої вічний двигун... У міфодискурсі персонажі зазвичай мають символічні імена, і родина Петроса – не виняток. Однак в романі Венезиса одна із сестер Петроса – Агапі, – від *Agape*, тобто любов Бога до людини – переймається любов'ю до астрономії та математики: навіть у вигнання дівчина вирушає все ще з вірою у зірки, шлях до яких розраховувала, «у довічних товаришів, які мали ділити з нею гіркі хвилини майбутнього» [1, с. 218], і не йме віри у оманливість такої надії.

Світ Айвалі та околиць – людний, відкритий і до караванів з Анатолії, і до скрадливих загонів контрабандистів-палікарів. Кіміндени готові прийняти – щоправда, на своїх, власних засадах – також Чужого, Іншого: талановитого садівника із острівної Греції дядька Йосифа, чи зворушливого у своїй довірливості простака Алі, що шукає втрачене біле верблюжа з блакитними очима. Дід Петроса, Яннакіс Бібелас, здатний був порозумітися зі страшним розбійником-турком, Лазосом-Ефенді, а ватажок палікарів Паїдас у розпал п'яного шарварку – вступитися за бідолашного винахідника вічного двигуна Стефаноса, над яким збиткувався натовп. Кіміндени приворожують і шотландку Доріс, яка начебто має грецьке коріння, але її поява у міфосвіті Кімінденів приносить із собою не лише «симфонію світанку» (так називається друга частина роману), а й провіщає наближення катастрофічних змін.

За кілька декад до появи знаменитого латиноамериканського магічного роману, вигнанець-журналіст із Еоліди, який уславився на грецьких землях документальним романом про поневір'яння малоазійських греків у так званих «трудовах таборих», а насправді – у турецькому концтаборі («Номер 31328», 1931), з ностальгії, історичної пам'яті та уяви створив свій власний образ світу, типологічно близький міфосвітам у літературі пізнішого періоду. Рецепція «Еолійської землі» в компаративному аспекті провокує до співставлення не лише з творами Маркеса чи Амаду. Кіміндени Венезиса викликають асоціації також із знаменитою філософською діалогією Юрія Брезана «Крабат» (1974; 1994), у якій конфлікт природного й людського, фантастичного й сучасного кодифікується у казково-міфологічних образах. Катастрофізм історії ХХ ст. у Ю. Брезана, німецького прозаїка-лужичанина, очевидно, під впливом фаустіанського міфу, переломлюється у призмі двосвіття як вічне протистояння добра та зла, що відроджується на кожному виткові втіленої там історії – індивідуальної, колективної, світової.

Венезисова «міт-історема» в цьому сенсі особлива. Концепт двосвіття проєктується у параметрах «до і після» вигнання. Тому Айвалі у сприйнятті юного Петроса часом видається схожим на Едем до гріхопадіння. Маєтки що Бібеласів, що їхніх сусідів Віларасів – патріархальна утопія, в якій темні сили не здатні оприявнитися: не випадково привиди, які з'являються тут

разом із невротичними родичами-містянами, швидко зникають, як тільки покине масток приїжджий дядько; шаблі та зброя, які зберігаються у потаємній Жовтій кімнаті, «прокидаються» не часто, скоріше в уяві юного Петроса та його сестри Артемі. Яннакіс Бібелас та його дружина Деспіна – охоронці цього святилища, де їхні онуки навчаються любити світ, людей, любити й жаліти навіть голодних шакалів, що виють у горах, а найбільше – червону землю Еоліди, яку мріє обробляти найменша сестричка Лена.

Відтворений у середині 1940-х світ Кіміденів, попри ретроспективну нарацію, не міг бути суціль пасторальним, що позначається у міфопоетиці твору. Стисле декодування міфосимволів почнемо зі знаків історичного коду. Через весь роман Венезиса пройде тема романтичних розбійників-палікарів, які нагадують сучасним грецьким читачам та дослідникам-елліністам легендарних акритів і відсилають до середньовічного героїчного епосу про Дигеніса Акрита, що виник на межі культурних ритуалів язичництва та християнства. Сучасних нащадків того візантійського воїнства Венезис не ідеалізує: його палікари – захисники бідних, відчайдухи й сміливці, але й розбійники, вони – некерована стихійна сила, що підкоряється лише авторитету сильної особистості, як Паїдас, що за легендою від народження має шмат вовчої шкіри на тілі – магічний знак Мойр. Це похмура символіка, і хоч люди Паїдаса не раз постають в романі як поборники справедливості й захисники простого люду, а у фіналі – і як рятувальники еолійців від загрози турецької навали, у пам'яті читача камертоном цього мотиву залишається трагічний епізод щорічного «посвячення у палікари» – своєрідної ініціації хлопчаків-підлітків з гірського селища, битви камінням коло вітряків, після якої матері щораз оплакують загиблих.

Артикульований у романі також пласт античної міфології. Величні й зворушливі старі Бібеласи – вісімдесятирічний Яннакіс та його вірна Деспіна, що відпливають разом з іншими еолійцями у безвість, асоціюються з Пріамом та Гекубою часів падіння Трої. Функціонує на глибинному рівні інтертекстів код «одіссеї»: спершу юний наратор споглядає нескінченні «одіссеї» інших або дізнається про них від хранителів сімейної, колективної пам'яті (історії дядька Йосифа, Стефаноса, Алі тощо), а згодом вирушить у невідзначений обшир власної мандрівки, на пошук іншої, вочевидь, недосяжної Ітаки. Міфологічний підтекст має образ Артемі, найближчої Петросу з його чотирьох сестер. Вже антропонім Артемі провіщає у дівчинці риси античної богині-мисливиці: непосидюща, безстрашна, допитлива, вона почувается вільно у природному середовищі й, подібно до її міфологічної праматері, переймається пристрасним почуттям до молодого мисливця, що закінчується трагічною загибеллю її кумира. Хустка із золотими зірками на голові мис-

ливця допомагає упізнати в ньому Оріона, що його так само пристрасно й недовго кохала Артеміда. Дружбу Петроса й Артемі порівнюють з близькістю Артеміди й Аполлона [5, р.31], інтерпретують через міф близнюків, однак доречнішим стосовно цього міфологічного мотиву може бути архетипний підхід – саме архетипи Дитяти та Аніми/Анімуса здатні увиразнити той універсальний первень стосунків брата і сестри, який своєю вітальністю надає сумній сімейній історії динамізму й перспективи.

Принципово важливі в романі Венезиса також біблійні імплікації, особливо старозавітний трагічний мотив Другої Моїсеєвої Книги – Вихід. Зворушує колективний образ першої хвилі біженців із гірських сел, – тікаючи від боснійських турків-завойовників, вони стали на свою Голгофу, несучи на плечах, гірськими дорогами як вищу цінність мощі свого місцевого святого. Християнською ідеєю материнства, жіночності як вічної самопожертви перейняті багато жіночих образів роману – бабуся Деспіна і матір Петроса, його старша сестра Антипі, яка постійно перебирає на себе турботу про менших дітей, матір палікара Паїдаса, в образі якої контаміновано риси античної богині Фетиди й матерів-мучениць із селища, де відбуваються битви коло вітряків. Цей сакральний міф усетерпеливої жіночності відтіняють образи антикізованих героїнь: образи Артемі та її суперниці в коханні до мислиця-Оріона, чужоземки Доріс, засновані міфологемою Любові/Смерті скоріше у перспективі античних (чи архетипових) Ероса та Танатоса. Так само не випадково Венезис обрав ім'я Петрос для імпліцитного наратора: називаємо його імпліцитним через досить складну наративну стратегію романної оповіді, де присутні й інші наративні інстанції. На етапі невинного дитинства у Айвалі, дорослішання та трагічного розриву з рідною землею Петрос ще не має «апостольських» рис. Проте семантика «каменя» у його імені багатозначна, вона вже функціонує, адже на Петроса можна покластися у справах житейських та буттєвих. Апостольська місія – як знак долі для того, хто захищає, вистраждавши свою віру, праведне слово й несе його людям, – у юного героя Венезиса ще попереду. Епічне й ліричне послідовно взаємодіють у тексті «Еолійської землі». Засаднича ж міфологема Венезисового тексту – це саме Еоліда, яка створила своїх вірних «апостолів» й надихнула їх на мандри світом міфу та історії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Венезис, Іліяс. Еолійська земля / Пер. з новогрецької Анатолія Чердаклі.– К.: Вид-во «Веселка», 1988. – 221 с.

2. Савенко А. «Куди б я не подався, мене Еллада ранисть»/ Андрій Савенко // Йоргос Сеферис. Вибране. – К.: Журнал «Всесвіт», 2013 – С. 13-20.

3. Сеферис, Йоргос. Міт-історема / Йоргос Сеферис. Вибране – К.: Журнал «Всесвіт», 2013. – С.26 – 69.

4. Чернишова, Тетяна. Грецький поет Йоргос Северис / Тетяна Чернишова // Йоргос Сеферис. Вибране. – К.: Журнал «Всесвіт», 2013. – С. 7-12.

5. Cadbury, Alison. Against Return: Genre and Politics in Elias Venezis' Aeolian Earth /Alison Cadbury // JOURNAL OF THE HELLENIC DIASPORA [Електронний ресурс] Режим доступа: http://triceratops.brynmawr.edu/.../Lord_18_1.pdf

Жлуктенко Н.Ю., к.філол.н., проф.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

МИТ-ИСТОРИЯ ИЛИЯСА ВЕНЕЗИСА («ЭОЛИЙСКАЯ ЗЕМЛЯ»)

В статье на основе многозначного концепта поэтического цикла Й.Сефериса «Миф-история» предпринята попытка выявить онтологические и исторические мифологемы в романе «Эолийская земля» ведущего греческого прозаика «поколения 30-х» И.Венеzиса. Ремифологизация в единстве с новыми формами историзма передает катастрофизм изгнания и воплощает онтологический трагизм исторического опыта.

Ключевые слова: история, миф, автобиографизм, утопия, одиссея, изгнание, мифосимвол.

Zhluktenko N., cand. Philol. Sci., Professor,
Institute of Philology at Taras Shevchenko Kyiv National University

MYTH AND HISTORY IN ELIAS VENEZIS NOVEL “AEOLIAN EARTH”

The article deals with mythopoetical analysis of the most famous novel by Elias Venezis

“Aeolian Earth”, a work typical of the Generation of ‘30. The ways the author chose to fuse history and myth produced a broad humanitarian view of the Catastrophe and expressed the ontological tragedy of existence.

Key words: history, myth, autobiography, utopia, odyssey, exile, mythological symbols.